

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionen

Dödsstraffet – en fråga om moral

- En fokusgruppstudie om kriminologistudenters förståelse för rätt och fel i samtal om det oåterkalleliga straffet

Examensarbete 15 hp

Kriminologi
Kriminologi, kandidatkurs (30 hp)
Höstterminen 2015
Anna Davidsson

Sammanfattning

Den kriminalpolitiska utvecklingen har, enligt forskare, lett till att politiker legitimerar straffskärpningar genom att hänvisa till allmänhetens krav på hårdare straff. Denna, hos allmänheten, mer positiva syn på hårdare straff har emellertid visats felaktig. Utvecklingen har dock lett till skiftningar i vad som bör uppfattas som rätt och fel i relation till brott och straff. Denna uppsats syftade därför till att undersöka hur kriminologistudenters förståelse för rätt och fel, deras moral, konstruerades och användes när de diskuterade dödsstraffet med varandra. Detta har gjorts med hjälp av tre fokusgruppintervjuer med totalt tio deltagare. Genom en fenomenologisk analysmetod och en teoretisk inramning som belyser moral i relation till straff har materialet analyserats i syfte att hitta meningsbärande teman i deras samtal. Resultaten visade att de teman som gjordes gällande på åsikter om dödsstraffet var vedergällning, samhällsnytta och syn på straff. Åsikterna var även många och spridda och framfördes i relation till ställningstaganden för eller emot dödsstraffet. Deras moral visade sig konstrueras och användas när de befäste sina åsikter om dödsstraffet, vilket också innebar att moralen synliggjordes när de resonerade kring dödsstraffet. Förståelsen för vad som uppfattades som rätt och fel visades även influerad av samhälleliga normer om önskvärt beteende, brott och straff. Resonemangen byggde således till stor del på subjektiva, känslomässiga element, istället för sakliga, som utgick från den egna upplevelsen av rätt och fel.

Nyckelord: Dödsstraff, moral, rätt och fel, normativ etik, vedergällning, utilitarism, socialt kontrakt

Innehållsförteckning

Sammanfattning	.....
1. Introduktion & bakgrund	1
1.1 Inledning.....	1
1.2 Centrala begrepp	1
1.3 Bakgrund	1
2. Problemformulering.....	4
2.1 Syfte och frågeställningar.....	4
3. Tidigare forskning.....	5
3.1 Svenskars syn på lämpligt straff.....	5
3.2 Straffrättslig skada.....	6
3.3 Allmänna uppfattningar om dödsstraffet i 17 nationer	6
3.4 Sammanfattning	7
4. Teori.....	7
4.1 Straffet som avspeglandet av normer och moral	8
4.2 Normativ etik.....	8
4.3 Tillämpning av teori	10
5. Metod och material	10
5.1 Metodansats.....	10
5.2 Urval och tillvägagångssätt	11
5.3 Beskrivning av fokusgruppintervjuerna	12
5.4 Datainsamlingsmetod	13
5.5 Bearbetning av material och analysmetod	14
5.6 Forskningsetiska aspekter	15
5.7 Trovärdighet	16
5.8 Generaliserbarhet	16
5.9 Förförståelse och maktasymmetri	17

6. Resultat och analys	18
6.1 Vilka åsikter om dödsstraffet uttrycker kriminologistudenterna i samtal med varandra?	18
6.2 Hur konstrueras kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel i relation till vedergällning, samhällsnytta och syn på straff?.....	19
7. Slutsatser & diskussion	28
7.1 Konklusion	30
7.2 Förslag på vidare forskning.....	30
Litteraturförteckning	31
Bilagor	33

1. Introduktion & bakgrund

1.1 Inledning

Fundera över ditt eget ställningstagande till ett dödsstraff.

Kanske tänker du att det är fel, att mord inte kan mötas med mord? Eller så tänker du kanske att vissa människor, genom att ha begått hänsynslösa brott, har förbrukat sin rätt att leva på denna jord och därför förtjänar att dö?

Dödsstraffet och dess innebörd kan närmas på flera olika sätt, men sällan neutralt. Och vilka argument vi använder oss av för att motivera våra ståndpunkter har en sak gemensamt; de utgår ifrån en förståelse för vad som uppfattas som rätt och fel. Moral, som definieras som förståelsen för vad som uppfattas som rätt och fel, bör således spela en stor roll i diskussioner kring dödsstraffet. Av denna anledning syftar den här uppsatsen till att undersöka hur moral konstrueras och används i samtal kring dödsstraff.

1.2 Centrala begrepp

Dödsstraff definieras som ett straff och påföljd som utförs genom avrättning (Nationalencyklopedin, 2016).

Moral definieras som en individuell förståelse för vad som uppfattas som rätt och fel, skiljt från lagens bestämmelser om rätt och fel (Sorell 1987, s.4-5).

Normer definieras som underförstådda regler och förväntningar på beteenden och interaktion som verkar i sociala situationer och i samhällen i stort (Hydén 2002, s.31).

1.3 Bakgrund

I ett demokratiskt land som Sverige kan det upplevas främmande att tala om ett dödsstraff (Franck 1997, s.135). I dagens läge korrelerar ofta förekomsten av dödsstraff i olika länder med deras grad av demokrati (von Essen 2010, s.6). Det finns dock undantag till denna regel, som till exempel USA som anses vara en utvecklad demokrati (ibid). I USA har 18 stater avskaffat dödsstraffet medan 32 stater fortfarande valt att behålla det (Amnesty 2015, s.13). Av de 32 stater som fortfarande stödjer dödsstraffet var det dock endast 7 av dem som faktiskt utförde en avrättning år 2014 (a.a. s.70). Globalt sett dömdes någon till döden i 55 länder år 2014, varpå minst en avrättning skedde i 22 länder samma år (a.a. s.5,6).

1.3.1 Dödsstraffets historia i Sverige

I Sverige har dödsstraffet tillämpats sedan långt tillbaka i tiden. Brotten för vilka dödsstraffet tillämpades har förändrats under historiens gång, från häxkonst och brott mot Gud till brott mot staten och sedlighet (Franck 1997, s.121). Det första motståndet till dödsstraffet kom av Gustav III i och med upplysningsfilosofin. Han förordade år 1777 att alla dödsdomar skulle undertecknas av honom själv vilket innebar den första inskränkningen på tillämpningen av det absoluta straffet (a.a. s.122). 1840 skrev Oscar I att vedergällning och hämnd inte kunde motivera dödsstraffet (a.a. s.124). Han menade att avskräckning inte heller förebyggde brottslighet, utan det skulle ske genom ädel och stadgad samhällsordning (ibid). Oscar I lyckades dock inte under sin tid som regent att avskaffa dödsstraffet. Från 1865 fram till 1919 aktualiserades frågan om avskaffandet av dödsstraffet ett antal gånger i frågan om Sveriges strafflag. Förslaget antogs aldrig men tillämpningen inskränktes ytterligare (a.a. s.125,126). 1919 tillsatte riksdagen en utredning om dödsstraffets avskaffande i den allmänna strafflagen och krigsmaktsstrafflagen. Utredningen ledde till att Sverige år 1921 avskaffade dödsstraffet för brott i fredstid (a.a. s.126). Efter att dödsstraffet avskaffades för brott i fredstid var frågan om att återinföra dödsstraffet för grova brott uppe för debatt år 1940 och 1953. Förslagen gick aldrig igenom men ledde till andra reformer inom strafflagen. Dödsstraffet kom att inskränkas ytterligare till vissa fall då riket var i krig. Det var inte förrän på 70-talet som svenska Amnesty kom att bryta föreställningarna om att dödsstraffet var nödvändigt i krigstid (a.a. s.127). Vice ordförande för Amnesty Lennart Aspegren skrev en artikel 1972 där flera argument för avskaffandet av dödsstraffet i krigstid behandlades. Detta ledde till att frågan togs upp på en socialdemokratisk partikongress samma år. Efter att en proposition om ändringar i strafflagen tillkom 1972 kunde dödsstraffet år 1973 avskaffas för brott i krigstid (a.a. s.130).

1980 togs frågan om dödsstraffet upp igen av författaren Jan Myrdal. Han krävde att straffet skulle återinföras för brott i krigstid eftersom samhället borde ha en nödvärnsrätt för att kunna skydda sig mot de grövsta krigsförbrytarna (ibid). Detta krav tillgodoseddes inte av regeringen. 1987 gjordes en svensk opinionsundersökning om det var rätt eller fel att vissa länder tillämpade dödsstraffet. 71 procent tyckte att det var fel, 19 procent tyckte att det var rätt och 9 procent menade att de inte visste (ibid). En annan svensk intervjustudie, ungdomsbarometern, genomförd 1994 på 5000 ungdomar, visade däremot att 39 procent av Sveriges ungdomar ställde sig positiva till dödsstraffet medan 32 procent var negativt inställda och 26 procent var osäkra. Året därpå gjordes samma undersökning igen på gymnasieungdomar och resultaten visade ungefär samma siffror (a.a. s.130). Där fann man

också att inställningen till dödsstraffet varierade mellan kön och bakgrund. Resultaten kritiserades dock av bland annat forskare på Brottsförebyggande rådet då man menade på att det borde förts en diskussion om dödsstraffet innan intervjuerna. Ungdomarna ansågs inte besitta tillräcklig kunskap om ämnet för att kunna ta riktiga beslut i frågan (ibid).

1.3.2 Den kriminalpolitiska vändningen

Sedan 1970-talet har det skett en förändring i hur västerländska samhällen reagerar på brott. I Sverige har detta inneburit en mer positiv syn på hårdare straff, mer poliser och mer fokus på trygghet och säkerhet (Andersson och Nilsson 2009, s. 148,217-218). Vidare menas det att kriminalpolitiken har gått från att fokusera på brottslingen till att fokusera på den laglydiga medborgaren. Brott är således ett hot mot varje individuell medborgare som konsument av trygghet, tillhandahållen av staten. Ett stort fokus riktades mot ”det allmänna rättsmedvetandet” som en politisk legitimering av olika straffåtgärder (a.a. s.157). För att uppfatta straffhoten som något verkligt som kräver straffande åtgärder talas det om en moralbildning som leder folket till åsikter om förkastliga handlingar (ibid). Idag ska brottsförebyggande myndigheter bekämpa det som anses vara mycket allvarliga brott (a.a. s.168). Brottsligheten beskrivs också som mer omfattande och grövre (ibid).

Kriminalpolitiken bygger även på att brottsligheten framställs som så hotande att inga straff framstår som orimliga. I och med denna förändring i argumenteringen för kriminalisering och nykriminalisering har fundamentet i detta kommit att handla om den ”moraliska betydelsen av att visa handlingskraft” (a.a. s.175). Denna moralbildning inriktas på att fördömma brottslingar (a.a. s.176). Samtidigt är brottsoffret ”stjärnan” i kriminalpolitiken (a.a. s.185). Detta beror bland annat på att fokus också har skiftats från brottslighetens orsaker till dess konsekvenser. Att straffa brottslingar är att återupprätta brottsoffret. Straffande åtgärder syftar också mer till att skydda allmänheten än att åtgärda brottslighetens orsaker (ibid).

Med ett större fokus på allmänhetens syn på straff som legitimering av nya straffåtgärder och den moralbildning som ska underlätta detta går det att anta att detta på något sätt torde speglas i hur människor talar om straff. Och genom att framställa brottsligheten som så allvarlig att inga straff är orimliga går det att fundera över hur ett dödsstraff skulle bemötas. Men hur pass väl den kriminalpolitiska utvecklingen faktiskt stämmer överens med allmänhetens syn på brottslighet och straff går att ifrågasätta, särskilt med tanke på att studier visat att begreppet ”det allmänna rättsmedvetandet” inte överensstämmer med den politiska bilden av det (Jerre och Tham 2010, s.3). Däremot tänker jag mig att det bör finnas spår av hur kriminalpolitiken ser ut idag i samtal om straff, och även dödsstraffet.

2. Problemformulering

Det går att ifrågasätta nödvändigheten och relevansen att studera dödsstraffet i en svensk kontext då påföljden har varit avskaffad i 42 år. I och med att den kriminalpolitiska utvecklingen i Sverige lett till en mer positiv syn på hårdare straff finns det dock en relevans i att undersöka om och hur den utvecklingen manifesteras hos medborgarna i Sverige. Kristina Jerre och Henrik Tham, båda verksamma på Kriminologiska institutionen på Stockholms universitet, påpekar att politiker tenderar att använda allmänhetens anspråk på hårdare straff för att legitimera straffskärpningar, även om detta anspråk inte stämmer (Jerre och Tham 2010, s.3; Stack 2004, s.70). Steven Stack, en amerikansk kriminolog, menar vidare att det finns ett behov av att undersöka attityder till dödsstraffet i andra nationer än USA (Stack 2004, s.70). Även fast dödsstraffet inte existerar i Sverige innebär inte det att tanken om dödsstraff inte existerar. Opinionsundersökningar om attityder till dödsstraffet i Sverige har vidare visat att det på senare tid funnits ett visst stöd, i alla fall bland ungdomar, till dödsstraffet. Men då både ungdomar och allmänheten som urvalsgrupp i studier om attityder till straff har kritiserats på grund av deltagarnas okunskap inom det kriminologiska fältet finns det därmed ett intresse att se hur individer med kriminologisk kunskap resonerar kring dödsstraffet. Och eftersom uppfattningen är att dödsstraffet svårligen kan närmas på ett neutralt sätt (von Essen 2010, s.2) finns det ett intresse att se hur kriminologistudenter resonerar kring det och hur deras åsikter motiveras utifrån den egna förståelsen för vad som uppfattas som rätt och fel – moral.

2.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att, genom fokusgruppintervjuer, undersöka hur kriminologistudenterna konstruerar och använder sin moral när de diskuterar dödsstraffet med varandra. Utifrån detta har syftet konkretiserats i två frågeställningar:

- *Vilka åsikter om dödsstraffet uttrycker kriminologistudenterna i samtal med varandra?*
- *Hur konstrueras kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel i relation till vedergällning, samhällsnytta och syn på straff?*

Med utgångspunkt i en socialkonstruktivistisk inramning, där förståelse och kunskap konstrueras i sociala samspel, anses individers förståelse för rätt och fel konstrueras och komma till uttryck i samtal med andra. Vad vi vidare tycker om dödsstraffet, våra åsikter om det, formas av vad vi uppfattar som rätt och fel, vår moral. Genom att se till människors åsikter bör därför deras moral, förståelse för rätt och fel, kunna synliggöras.

3. Tidigare forskning

3.1 Svenskars syn på lämpligt straff

Kristina Jerre och Henrik Tham har studerat hur svenskarnas syn på straff ser ut. Författarna menar att det skett en utveckling av straffets samhällsliga funktion. Samhället har gått från att använda straff som medel och istället till mål, vilket innebär att ett straff numera är ett uttryck för samhällets ogillade och att brottslingar ska få det de förtjänar, i jämförelse med ett medel tänkt att förhindra återfall i brott (Jerre och Tham 2010, s.5-6). Individen ses vidare som ansvarig för sina handlingar vilket leder till en tankegång att individen också får vara beredd att ta konsekvenserna för, om så är fallet, sina brottsliga handlingar. Jerre och Tham menar att denna förskjutning i förklaringar till brottslighet har lett till att det moraliska elementet i straffen förstärkts. Till följd av detta har även normkällan till straff förändrats. Det betyder att lagen och krav på straff inte längre uttrycks genom lagstiftarna och experter utan genom ”den vanliga människan” där politiker kan använda det allmänna rättsmedvetandet för att legitimera kriminaliseringar och straffskärpningar, då genom dess demokratiska förankring (a.a. s.6). Av denna anledning har de således velat ta reda på ”om allmänhetens rättsuppfattning eller det allmänna rättsmedvetandet överensstämmer med den påföljdsbestämning och straffmätning som sker vid svenska domstolar” (a.a. s.7).

Undersökningen utfördes i tre steg, först genom telefonintervjuer där 1013 respondenter fick svara på frågor som skulle mäta den generella inställningen till brott och straff. Därefter genomfördes postenkäter där 1057 respondenter skulle, med utökad information om sex verkliga rättsfall, ange vad de själva, en domstol och allmänheten troligt skulle döma ut för straff. Slutligen hölls också fokusgruppintervjuer, där 120 deltagare fick se filmatiseringar av fyra av de sex rättsfallen och sedan diskutera olika former av straff och påföljder (a.a. s.12,13, 18,19). Resultaten visade att den generella inställningen till straff (telefonintervjuer) var att de är för milda och för korta (a.a. s.25). Resultaten för den informerade inställningen till straff (postenkäterna) visade att respondenterna ville ha fler och längre fängelsestraff än vad de trodde en domstol skulle döma ut (a.a. s.51). Resultaten för den konkreta inställningen till straff (fokusgruppintervjuerna) visade att med konkret information om verkliga fall sjunker straffbenägenheten (a.a. s.65). Dessa resultat går emot de politiska kraven på skärpta straff som legitimeras av det allmänna rättsmedvetandet (a.a. s.3).

Det som är intressant i Jerre och Thams studie, i relation till denna studie, är att det tycks finnas en moralisk aspekt som är sammankopplad med en slags närhetsprincip. Ju närmre

respondenterna kommer människorna bakom rättsfallen, i jämförelse med att tala generellt om brott och straff, desto svårare blir det att legitimera hårdare straff. Detta anser jag indikerar att individers förståelse för rätt och fel varierar med avseende på närhet men också kunskap. Det leder vidare till en tanke om att moral är ett högst närvarande element i människors diskussioner om brott och straff.

3.2 Straffrättslig skada

Lois Presser undersöker i sin bok *Why We Harm*, varför USA tillfogar och stödjer straffrättslig skada (Presser 2013, s.89). Materialet består av kvalitativa intervjuer med 30 medborgare i Tennessee där de ombads att diskutera deras attityder kring skadliga praktiker, så som frihetsberövning och avrättning. Resultaten visade att 40 procent (tolv individer) motsatte sig dödsstraffet men att alla deltagare var för fängelse, och alltså i förlängningen, positiva till straffrättslig skada i någon mån (ibid). Resultaten visade även på att det finns vissa typer av diskurser kring dödsstraffet och hur det legitimeras (a.a. s.93). Presser fann att det förekom en tendens hos vissa att beskriva dödsstraffet i termer av hämnd, likt ”ett öga för ett öga” (ibid). Andra menade på att dödsstraffet tjänade till att skydda allmänheten. Medborgarna försvarade således dödsstraffet med hjälp av moraliska argument (ibid). Inställningarna hade dock ett undantag, vilket gällde huruvida brottslingen kunde anses som rehabiliterbar eller inte (exempelvis ungdomar kontra livstidskriminella) (a.a. s.95,96). Presser fann även att medborgarna som intervjuades underbyggde sina resonemang genom att använda en slags vedergällningsprincip, där brottslingarna förtjänade att straffas på grund av det lidande de orsakat sina offer (a.a. s.97).

Pressers resultat är intressanta då deltagarna visade sig underbygga sina åsikter genom uttryck för moral, förståelsen för vad som uppfattas som rätt och fel. Detta, likt Jerre och Thams resultat, belyser vikten av att undersöka hur människor resonerar kring straff och hur detta kan relateras till den kriminalpolitiska utvecklingen.

3.3 Allmänna uppfattningar om dödsstraffet i 17 nationer

Steven Stack har i sin studie undersökt hur allmänna uppfattningar om dödsstraffet ser ut baserat på individbaserad data från the International Social Science Program vilket refererar till 17,725 respondenter i 17 nationer. Syftet var att dels undersöka detta utifrån en komparativ analys då detta har försumrats i tidigare forskning av dödsstraffet och dels undersöka vad stöd för dödsstraffet kan relateras till (Stack 2004, s.69). Stack fann att nivån av stöd för dödsstraffet korrelerar med olika variabler. Stödet minskade om landet avskaffat

dödsstraffet enligt lag. Inställningarna till dödsstraffet berodde också på den individuella graden av viljan att straffa brottslingar hårdare. Stack fann även att symboliska orienteringar spelade in i stöd för eller emot dödsstraffet. Dessa symboliska orienteringar, som liknas vid livsåskådningar, var absolutism, synen på dödsstraff som det enda rätta sättet att straffa någon som tagit ett liv, och fundamentalism, strikt religiös efterföljsamhet (a.a. s.69,72,77,78).

Det som är av värde i Stacks studie i relation till min är att inställningarna till dödsstraffet varierade med avseende på om ett land avskaffat dödsstraffet enligt lag. I Sverige, där dödsstraffet varit avskaffat sedan länge, torde det således inte finnas ett större stöd för påföljden. Detta kan dock problematiseras då flera faktorer spelade in på inställningarna till dödsstraffet överlag. Stack fann även att den individuella viljan att straffa brottslingar hårdare spelade in i individers inställningar till dödsstraffet. Detta kan relateras till den svenska kriminalpolitiska utvecklingen som lett till en mer positiv syn på hårdare straff. Och i linje med detta går det därmed att anta att det inte skulle vara orimligt att det finns ett positivt stöd för dödsstraffet bland människor i Sverige. Detta styrker också vikten av att undersöka vilka åsikter individer i Sverige har om dödsstraffet och hur dessa kan förstås i relation till moral.

3.4 Sammanfattning

Dessa tre studier bidrar alla till att belysa problematiken kring olika straff och hur vi förstår dem i relation till den egna förståelsen för vad som uppfattas som rätt och fel. Det som däremot saknas i detta kunskapsområde är hur individer resonerar specifikt om dödsstraffet i en svensk kontext. Hur kan förståelsen för rätt och fel se ut i relation till dödsstraffet i ett land där påföljden sedan länge är avskaffad? Och som Jerre och Tham visade legitimeras straff och straffskärpningar genom att påkalla det allmänna kravet på hårdare straff. Befolkningens förståelse för rätt och fel är alltså betydande för ett lands kriminalpolitik och därför syftar denna studie till att bidra till en fördjupad kunskap om individers syn på det straff som kan anses hårdast av dem alla, dödsstraffet. Genom att se till 10 individers diskussioner om dödsstraffet och deras förståelse för rätt och fel, som min studie gör, kan det dock inte påstås att deras åsikter skulle kunna spegla den svenska befolkningens förståelse för rätt och fel. Detta är därför en kunskapslucka i min studie som också hade krävt omfattande studier för att fylla.

4. Teori

Nedan kommer de teorier och begrepp som i senare del kommer hjälpa mig att tolka resultaten och tydliggöra analysen att presenteras. Utgångspunkten för den teoretiska

inramningen är socialkonstruktivismen, som utgår ifrån att människor i interaktion skapar mening, förhållningssätt och regler för det sociala livet (Sohlberg och Sohlberg 2009, s.55). Människors förståelse för sin verklighet är vidare ett resultat av olika processer i samhället, som historia, kultur och normer (Lander 2006, s.23).

4.1 Straffet som avspeglad av normer och moral

I ett samhälle styrs det sociala livet av normer, eller riktlinjer för vad som anses som accepterat beteende och inte (Hydén 2002, s.31). Även rättsregler, så som straff, är normer som genom av en så kallad normförstärkning av samhället har upphöjts till just regler och lagar (ibid). Övergripande betyder även detta att mänskligt beteende kan förstås inom ramen för de normstrukturerna som verkar och styr socialt liv (a.a. s.34).

Normer i sig innehåller både känslomässiga och moraliska element (ibid). Då normer konstituerar handlingar, utgör de moraliska och känslomässiga elementen motiven bakom handlingarna (ibid). Inom ramen för att studera normer och moral menar Hydén att människor genom samtal framförhandlar vad som är bra och dåligt, rätt och fel eller i samtal uttrycker den individuella moralen (a.a. s.37). I samtal framkommer även människors argument som tydliggör den moral som individer utgår ifrån. Den egna moralen konstrueras också ofta genom de ideologiska system vi upplever oss tillhöra, så som religiös eller politisk tillhörighet (a.a. s.38). Vidare bygger rättsordningen på vissa moraliska grundföreställningar som också utgör grunden för de beslut människor tar inom ramen för rättsordningen (a.a. s.198). I rättssystemets förordningar har dessa värden konkretiserats genom att människor tillsammans har skapat Sveriges lagar.

4.2 Normativ etik

För att förstå moraliska principer som underbygger argument om vad som uppfattas som rätt och fel, bra eller dåligt, rätt- eller orättvist, finns det något som kallas normativ etik (Sorell 1987, s. 13). Den normativa etiken är en teori som har sin utgångspunkt i principer kring beslut om liv och död (ibid). Denna teori kan exempelvis förklara om det någonsin är rätt att ta ett liv, och i så fall i vilka situationer. Sorell (1987, s.14) framhåller nämligen att när vi t.ex. tar ställning till huruvida ett dödsstraff är bra eller dåligt görs det ofta i linje med den allmänna debatten kring frågan. Den normativa etiken är vidare ett slags förhållningssätt som tillåter människor att gå förbi vad som uppfattas som rätt och fel och istället synliggöra djupare strukturer som förklarar varför något uppfattas som rätt eller fel (a.a. s.15).

4.2.1 Utilitarism

Utilitarism är en gren inom normativ etik som föreskriver att moraliskt rätta handlingar är de som genererar störst nytta (Sorell 1987, s.80). Vad nytta innebär är situationsberoende. I relation till dödsstraffet kan utilitaristiska utgångspunkter förklaras utifrån ställningsstagande både för och emot dödsstraffet. I argument för dödsstraffet menas till exempel att om dödsstraffet, i användandet vid mord, avskräcker fler människor från att begå mord än något annat straff, är det moraliskt rätt att avrätta en mördare (ibid). I argument emot dödsstraffet uttrycks den utilitaristiska ståndpunkten genom att mena att inte tillämpa dödsstraffet bidrar mer till samhället än att använda det (a.a. s.81). Vidare utgår detta begrepp ifrån ett framtidsperspektiv vilket betyder att utilitarister ser till hur skada kan förhindras för framtida offer och tar då inte hänsyn till den skada som redan skett, eller till anhörigas lidande (ibid).

4.2.2 Vedergällning

Vedergällning är ett begrepp som åsyftar att ett straff ska upplevas som rättvist i relation till vad en brottsling gjort och åsamkat andra. Detta involverar att ge igen genom att låta denne lida på så sätt offret gjorde (Sorell 1987, s.147). Vedergällning handlar även om att straffet ska stå i proportion till brottet och att gärningarna bygger på medvetna handlingar (ibid). Begreppet innehåller alltså en känslomässig aspekt som också grundas i ett moraliskt ställningstagande; det är rätt att straffa någon som medvetet skadat en annan människa.

4.2.3 Socialt kontrakt

Detta begrepp är myntat av Immanuel Kant och har en stor betydelse inom normativ etik. Begreppet åsyftar en slags allmän lag som berättar vad som är rätt och fel, underbyggt av ett samhälleligt samtycke kring moral (Sorell 1987, s.132). Kontraktet kan liknas vid samhällliga normer som fungerar som ett regelverk kring socialt liv. Kontraktet hjälper också individer att bedöma huruvida andra, juridiska lagar är rätt eller fel. Begreppet är alltså enbart ett teoretiskt verktyg som ger tyngd till människor idéer om rättvis och orättvis lag (ibid). Vidare är kontraktet också en hypotetisk överenskommelse mellan medborgare i ett samhälle som verkar mellan mänskliga åsikter och de faktiska lagar som finns i samhället (ibid). Vad som vidare anses som en rättvis och orättvis lag beror på om majoriteten av folket kan hålla med lagen och dess sanktioner. Om så är fallet är den rättvis, om inte är lagen orättvis (ibid).

I och med att denna studie utgår ifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv finns en viss motsättning i att tala om ett kontrakt som en beständig, allmän lag. Dock menar jag att begreppet, med sin normativa funktion, också kan ses som en samhällelig process som

inverkar på människors konstruktion av sin egen verklighet. I linje med kontraktets teoretiska betydelse tänker jag mig att begreppet kan synliggöra hur kriminologistudenterna relaterar sina åsikter till en allmän syn på vad som kan anses vara moraliskt försvarbart. Det går även att urskilja en likhet med Kants sociala kontrakt och det så kallade allmänna rättsmedvetandet, som tidigare nämnt, hjälper politiker att argumentera för olika typer av straff och sanktioner.

4.3 Tillämpning av teori

Relevansen i att använda dessa perspektiv i en kriminologisk studie är att en central del i brott och straff är hur människor talar om och förstår det. Utan att förstå den meningsinnehåll som både brottsliga handlingar och straff tillskrivs av både samhället, förordningar och enskilda individer är det svårt att tala om det kriminologiska fältet på ett begripligt sätt. Den teori och de begrepp som redogjorts för ovan ska i denna studie alltså bidra till att synliggöra och skapa förståelse för hur kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel konstrueras och används i samtal om dödsstraffet. Gemensamt för de teoretiska begreppen utilitarism, vedergällning och socialt kontrakt är att de kan påvisa och förklara hur studenterna motiverar sina ställningstaganden till dödsstraffet och således också bidra till en förståelse för hur deras moral skapas och tillämpas i samtalen om dödsstraff. Vidare är de teoretiska utgångspunkterna tänkt att fungera som ett stöd i hur deras moral också kan relateras till samhälleliga normer och strukturer.

5. Metod och material

5.1 Metodansats

Som undersökningsmetod har jag valt en fenomenologisk ansats. Inom fenomenologin eftersöks att hitta ett fenomen meningsbärande enheter (Szklański 2009, s.106). Vidare ligger intresset inom fenomenologin att förstå sociala fenomen utifrån människors egna perspektiv, vilket också betyder att den mening som fenomen tillskrivs kan vara individuell (Kvale och Brinkmann 2014, s.44). Denna metodansats passar för denna studie då syftet är att undersöka hur kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel, hur den egna moralen konstrueras och används i diskussioner kring dödsstraffet. Utgångspunkten är att den meningsbärande kärnan är moralen i studenternas samtal. Denna kärna kan inom fenomenologin förstås som den mening som tillskrivs olika fenomen (Szklański 2009, s.107). Genom denna definition framkommer att fenomen, kriminologistudenternas åsikter om dödsstraffet exempelvis, innehåller ett slags centra, i detta fall moral, som konstituerar och ger mening till åsikterna

och resonemangen om samma fenomen. Genom detta samspel mellan fenomen och mänskligt medvetande skapas således de fenomenologiska verkligheter som varje individ upplever (ibid). Detta leder till en ontologisk, konstruktivistisk utgångspunkt, där verklighetens beskaffenhet inte kan ses på förhand given. Verkligheterna konstrueras, revideras och reproduceras i sociala samspel (Bryman 2008, s.37). Till följd av detta blir den epistemologiska utgångspunkten socialkonstruktivistisk. Det betyder att kunskap konstrueras i sociala samspel. När nya erfarenheter blir tillgängliga uppdateras människornas kunskap. Förståelse av kunskap måste vidare förstås inom det specifika sammanhang det uttrycks (Dahlin-Ivanoff 2011, s.72). Förståelse erhålls genom att utforska och tolka meningsinnehållet i mänskliga upplevelser (Szklański 2009, s.110).

Angreppssättet för studien är vidare abduktivt. Detta eftersom studien utvecklas och fortgår växelvis mellan induktion och deduktion. Induktionen för denna studie är att empirin kommer vara avgörande för de slutsatser som senare kommer att dras. Deduktionen kommer av att de teoretiska perspektiven och begreppen som presenterades tidigare kommer att fungera som ett ramverk inom vilket empirin kan tolkas (Svensson 2011, s.192-193).

5.2 Urval och tillvägagångssätt

Urvalet för denna studie har begränsats till kriminologistudenter inskrivna på kursen kriminologi I på Stockholms universitet. För studien genomfördes tre fokusgruppintervjuer med totalt 10 deltagare, tre till fyra deltagare i varje grupp. Intervjuerna blev alla ungefär en timme långa. Urvalet är både målstyrt och ett bekvämlighetsurval. Ett målstyrt urval innebär att deltagare väljs ut med avseende på relevans för forskningsfrågan (Bryman 2008, s.434). Resonemanget kring val av målgrupp i detta fall var att kriminologistudenter ansågs ha ett intresse av kriminologi, det vetenskapliga studiet av brottslighet och dess effekter (Sarnecki 2009, s.17). I egenskap av kriminologistudenter har de därför kanske en större förmåga att diskutera frågan om dödsstraffet utifrån ett kriminologiskt perspektiv på lagstiftning och straff. Att de också valt att studera kriminologi visar på ett gemensamt intresse av kriminologi. Behovet av intresse från deltagarnas sida stärker enligt Tursunovic (2002, s.65) att fokusgrupperna utvecklar fruktsamma samtal. Dahlin-Ivanoff (2011, s.76) menar också att deltagarna måste uppleva att de har något gemensamt med varandra för att en diskussion ska kunna starta. Ett bekvämlighetsurval avser att en forskare rekryterar deltagare som finns tillgängliga och i sin närhet (Bryman 2008, s.194). I detta fall valdes kriminologistudenter på Stockholms universitet, vilka tillhör samma institution som jag.

Jag skrev ett brev där jag förklarade mitt intresse, att jag skrev mitt examensarbete och att jag sökte deltagare till fokusgruppintervjuer om dödsstraff (se bilaga 1). Brevet mailades av studievägledaren på Kriminologiska institutionen ut via mondo (kurssida på internet) till totalt 216 studenter registrerade på grundkursen. Jag erhöll 13 svar om intresse, varav 10 medverkade på intervjuerna. Efter intresseanmälan fastställdes datum och tid där fler kunde delta. Intervjuerna hölls i grupprum på Stockholms universitet, detta för att dels underlätta insamlingen av data och att dels skapa en sådan neutral miljö som möjligt för att underlätta kunskapsproduktionen (Kvale och Brinkmann 2014, s.136-137). Innan intervjuerna startade småpratade jag lite med studenterna för stimulera en positiv interaktion i gruppen (a.a. s.173). Jag talade även om för dem att jag inte skulle delta i samtalen, förutom att ställa intervjufrågorna. Detta eftersom fokusgruppintervjuer syftar till att deltagarna ska diskutera med varandra (se nedan). Inspelningen skedde med hjälp av två mobiltelefoner för att säkra att allt i samtalen spelades in. Dessa placerades även ut på olika ställen för att säkerställa att alla deltagares röster kom med i ljudupptagningen (Bryman 2008, s.450).

Efter intervjuerna transkriberades inspelningarna. Där noterades vem som sa vad samt längre pauser och emotionella uttryck som skratt och suckar. Bryman (2008, s.450) påpekar att det vid fokusgruppintervjuer kan vara lämpligt att endast transkribera relevanta delar av intervjuer då transkribering ofta är en omfattande process, särskilt vad det gäller fokusgruppintervjuer. Jag upplevde det dock svårt att i det tidiga stadiet bestämma vad som var relevanta delar, därför transkriberades hela intervjuerna. I redogörelsen av resultat och analys har citaten valts ut med avseende på relevans inom respektive tema. Detta innebär dock inte att de deltagare som inte figurerar lika ofta inte har kommit med värdefulla åsikter, allas utsagor har varit lika betydelsefulla för helhetsbetydelsen av de teman som konstruerats. Namnen på deltagarna är vidare fingerade och har valts ut via en slumpgenerator av namn på internet.

5.3 Beskrivning av fokusgruppintervjuerna

Fokusgrupp 1 bestod av tre killar runt 20 års ålder. Utöver diskussionerna kring intervjufrågorna låg fokus på hur mänskligt lidande kunde värderas. Fokusgrupp 2 bestod av två tjejer och en kille i ålder runt 20 till 35 års ålder. Mycket av diskussionerna fokuserade på vad det innebar att vara för eller emot dödsstraffet och vilka signaler olika ställningsstaganden förmedlade. Fokusgrupp 3 bestod av tre tjejer och en kille, alla runt 20 år. Fokus i denna grupp låg på att övertala varandra om deras ställningsstaganden. I alla tre grupper kom diskussionerna att formas efter deltagarnas åsikter och hur dessa sedan bemöttes.

5.4 Datainsamlingsmetod

Datainsamlingen för denna studie har skett med hjälp av fokusgruppintervjuer, vars syfte är att synliggöra olika uppfattningar i diskussion kring dödsstraffet. När fokus ligger på tabubelagda ämnen, så som dödsstraff, är fokusgruppintervjuer ett avvägt alternativ då gruppinteraktionen kan underlätta att uttrycka synpunkter som, till skillnad från enskilda intervjuer, hade varit svårare att yttra (Kvale och Brinkmann 2014, s.191). Interaktionen i grupp kan även, i större grad, bidra till att nå expressiva och emotionella uppfattningar kring en fråga, i jämförelse med individuella intervjuer (ibid).

Fokusgruppintervjuer karaktäriseras av en ostrukturerad intervjustil (Bryman 2008, s.447; Kvale och Brinkmann 2014, s.191). Detta för att deltagarnas åsikter och synsätt ska kunna komma till uttryck, vilket också är målet med fokusgruppsamtalen (Bryman 2008, s.447). Metoden erbjuder således att intervjudeltagarna i dialog med varandra kan resonera kring frågeställningar för att sedan kunna utöka deras svar (a.a. s.449). Den ostrukturerade stilen bidrar till att deltagarna får ett större inflytande på utformningen av samtalen och således kan välja att själva fokusera på de aspekter av temat som de anser är betydelsefulla. Detta anses även bidra till mer breddade diskussioner och således också mer omfattande data (ibid). I enskilda intervjuer förekommer det också sällan argumentation medan deltagarna i fokusgruppintervjuer ofta ifrågasätter varandras åsikter. Genom argumentationen och reflektionen mellan deltagarna erbjuds således en möjlighet till mer utvecklade och fördjupade svar (ibid). Intervjuledaren, eller moderatören, har en annan funktion i fokusgruppintervjuer i jämförelse med enskilda intervjuer. Till skillnad från att intervjua deltagarna är moderatörens uppgift främst att främja samspelet mellan deltagarna. Moderatören måste även vara lyhörd, detta för att kunna vägleda samtalet då det behövs (Dahlin-Ivanoff 2011, s.77). Fokusgruppintervjuer kräver också en slags diskussionsmetodik där frågorna bör gå från generella till mer specifika (a.a. s.79-80). Därför har intervjuguiden konstruerats därefter (se bilaga 2). Ytterligare en uppgift som moderatör är att uppmuntra mindre aktiva deltagare att delta (a.a. s.80). Detta har dock inte behövts göra då alla deltagare i mina intervjuer varit oerhört engagerade från början till slut.

5.4.1 Reflektioner kring fokusgruppintervjuer

Förutom de fördelar fokusgruppintervjuer har finns en viss problematik som är av värde att redogöra för. Den ostrukturerade stilen bidrar till att intervjuren har mindre kontroll över intervjusituationens skeende (Dahlin-Ivanoff 2011, s.463). Många forskare ser detta dock som en fördel då deltagarnas upplevda ägandeskap över intervjun och forskningsprocessen ökar

(ibid). I denna studie blev detta till studiens fördel. Studenternas samtal var så pass centrerade kring intervjufrågorna att jag inte behövde styra mer än att presentera mina frågor.

En annan aspekt av den kollektiva interaktionen är gruppsyck. Beroende på situation finns en viss risk för att gruppmedlemmar inte vågar uttrycka vissa åsikter i fall andra deltagare inte delar samma åsikter (a.a. s.464). Grupppeffekten kan även leda till att deltagarna låser sig i kollektiva resonemang och slutar tänka kritiskt (ibid). Jag upplevde det dock aldrig som att gruppinteraktionen påverkade samtalen negativt då studenterna kontinuerligt framförde skilda åsikter. Grupsituationen kan även göra så att deltagarna känner sig mer tvingade att uttrycka socialt och kulturellt accepterade åsikter (ibid). Detta visade sig heller inte förekomma under intervjuerna vilket var utvecklad för diskussionerna. Då dödsstraff kan anses som ett känsligt ämne måste det även tas hänsyn till att deltagarna kan uppleva obehag. Då åsikter skiljer sig åt i grundläggande frågor, exempelvis om ett dödsstraff ska finnas eller inte, finns en risk att deltagarna blir illa tillmodis. Förhoppning med denna studie var dock att de deltagare som valt att ställa upp var medvetna om att åsiktskillnader kunde förekomma. Det förekom också relativt stora åsiktskillnader, dock hanterade studenterna dessa på ett respektfullt sätt gentemot varandra. Åsiktskillnaderna tycker jag utmärktes av nyfikenhet och hanterades således genom att eftersöka förståelse för varandras åsikter.

Samtalen i fokusgrupperna kan också leda till problem i samband med transkriberingen av inspelningarna. Delar av samtalen riskeras att gå förlorade då delar av inspelningen kan bli ohörbara eftersom deltagarna pratar i munnen på varandra (a.a. s.463,464). Detta inverkar även på den tolkning och analys som senare ska göras av materialet. Det kan även vara problematiskt att höra vem av deltagarna som säger vad (a.a. s.464). Detta har tagits till hänsyn genom att studenterna uppmanats att prata en i taget. Det finns dock en viss naivitet att tro att så kommer bli fallet vilket även mina samtal visade på. Fokusgruppintervjuer kan också leda till att stora datamängder erhålls vilka kan vara svåra att hantera (ibid). I denna studie är detta dock inte anmärkningsvärt då jag genomfört tre fokusgruppintervjuer á en timme långa.

5.5 Bearbetning av material och analysmetod

Eftersom denna studie utgår ifrån en fenomenologisk ansats kommer även materialet tolkas och analyseras genom en fenomenologisk analysmetod. Studiens empiriska data har analyserats i enlighet med Szklarskis (2009, s.113-118) utformning av den fenomenologiska analysprocessen, som beskrivs nedan.

Genom att både lyssna igenom och läsa de transkriberade intervjuerna har den så kallade helhetsbetydelsen bestämts. Detta görs för att begripliggöra materialet och på så sätt också tydliggöra det som är användbart och inte. Enligt Szklarskis modell har även passager där studenterna pratar utanför själva fenomenet eller där diskussionerna tappar fokus tagits bort (Szklarski 2009, s.113). Därefter görs en mer ingående läsning av det datamaterial som blivit kvar. Genom att hitta kvalitativa skiftningar i meningsinnehållet bryts materialet ner i mindre bitar där de meningsbärande enheterna sammanställs under olika rubriker (a.a. s.114). Efter att de meningsbärande enheterna har sammaställts sker en utförlig analys av dem. Denna analys är kontextuell vilket betyder att enheterna relateras till varandra och det sammanhang de ingår i. När detta är gjort koncentreras meningsenheterna till kortare och mer sammanfattande beskrivningar (a.a. s.115). De sammanfattande beskrivningarna studeras även här noggrant. Genom att göra detta tas de centrala teman som finns i alla beskrivningar fram (a.a. s.116-117) vilka också styr resultatpresentationen i studien (a.a. s.117-118). De teman jag fann var vedergällning, samhällsnytta och syn på straff.

5.6 Forskningsetiska aspekter

När forskning bedrivs är det nödvändigt att ta hänsyn till vissa etiska riktlinjer. Eftersom denna studie blir till genom mellanmänskliga samtal är av stor vikt att redogöra för individsskyddskravet. Övergripande finns individsskyddskravet, som konkretiseras i fyra huvudkrav, till för att förhindra att människor på något sätt tar skada av den forskning som bedrivs (Vetenskapsrådet 2002, s.5,6). *Informationskravet* avser att deltagarna ska få reda på den aktuella forskningsuppgiftens syfte samt att deras medverkan är frivillig och att de när som helst har rätt att avsluta den (a.a. s.7). *Samtyckekravet* innebär att deltagarna själva innehar all rätt över sin egen medverkan och att de själva dikterar villkoren för sitt deltagande (a.a. s.9,10). *Konfidentialitetskravet* föreskriver att all information om de människor som deltar ska behandlas konfidentiellt, att deltagarna inte går att identifiera och på så sätt att obehöriga inte kan ta del av sådan information (a.a. s.12). *Nyttjandekravet* innebär att de uppgifter som samlats in för forskningsprojektet endast får användas till just det ändamålet (a.a. s.14). Efter att kriminologistudenterna mailat sitt intresse att delta till mig och att tid och plats bestämts fick de, dagen innan intervjutillfället, ett påminnelsemail där jag sammanfattat dessa fyra huvudkrav. Innan intervjun startade berättade jag mer ingående om de rättigheter de hade i sitt deltagande. Jag berättade också att intervjun skulle spelas in men att ljudfilen kommer att raderas när arbetet är klart. Jag berättade även att det endast var jag som skulle kunna ta del av det inspelade materialet och lyssna på det. Även en annan etisk aspekt bör tas

till hänsyn när man använder fokusgruppintervjuer, deltagarnas konfidentialitet gentemot varandra. Förhoppningen är att de som deltar respekterar varandras åsikter och inte för de vidare till andra människor. Detta kan vara svårt att tillgodose men motverkades genom att upplysa studenterna att respektera varandra och varandras åsikter.

5.7 Trovärdighet

Trovärdigheten, huruvida läsaren tror på det som står i uppsatsen, i en kvalitativ studie är en viktig aspekt för kvalitetsbedömningen (Svensson och Ahrne 2011, s.26,27). Till skillnad från trovärdigheten i kvantitativ forskning, som kan mätas med siffror, måste den i kvalitativ forskning angripas på ett annorlunda sätt. Trovärdigheten kan också liknas vid de mer kvantitativt inspirerade begreppen reliabilitet och validitet.

Ett sätt att skapa trovärdighet är att skapa transparens i studien (a.a. s.27). Det betyder att alla delar i studien redogörs för på ett ingående sätt så att läsaren kan följa alla tankegångar och resonemang kring metodval, analysprocess och hur slutsatser har dragits (ibid). Att göra detta innebär att studien öppnar upp för kritisk granskning och diskussion vilket är fördelaktigt för kvalitativa studier. En avsaknad av transparens, vilket leder till en oförmåga att granska forskningsprocessen, beror ofta på att alla studiens delar inte avslöjar tillräckligt mycket av just forskningsprocessen (ibid). Detta betyder vidare att forskaren även bör redogöra för val som kantats av tvivel. Genom att göra detta visar forskaren på en medvetenhet om svagheter i studien vilket också är positivt för kvalitetsbedömningen (ibid). En svaghet i denna studie är att jag inte låtit deltagarna kontrollera mina resultat, som annars kan höja trovärdigheten (a.a. s.28). Det beror på att denna typ av återkoppling är ett omfattande och tidskrävande arbete. Även om detta sänker trovärdigheten i min studie, förlitar jag mig på att forskningsprocessens alla delar är så pass noggrant beskrivna att trovärdigheten höjs i det avseendet.

En annan del i trovärdigheten berör studiens replikerbarhet (a.a. s.27). Detta kriterium, som benämns som extern reliabilitet kan vara svårt att tillgodose då sociala miljöer eller människor inte kan anses vara konstanta, vilket då i hög grad inverkar på insamlat material och vidare de resultat och slutsatser som kan erhållas (ibid). Av just denna anledning görs heller inga anspråk på att den externa reliabiliteten är hög, eller ens närvarande. I linje med studiens omfattning upplevs det dock inte som en nödvändighet att eftersträva extern reliabilitet.

5.8 Generaliserbarhet

I kvalitativ forskning handlar generalisering om huruvida resultaten går att applicera på andra personer eller sociala miljöer (Svensson och Ahrne 2011, s.29). Eftersom urvalet är styrt på

flera sätt finns inga anspråk på att resultaten skulle gå att generalisera, varken till andra kriminologistudenter eller exempelvis studenter på andra institutioner eller skolor. Då antalet deltagare har begränsats för denna studie är urvalet således inte representativt för större populationer (Tursunovic 2002, s.66). Detta inverkar dock inte på studiens kvalitet då all generalisering bör närmast med stor försiktighet (Svensson och Ahrne 2011, s.29). Inte heller inom kvalitativ forskning finns samma intresse, i jämförelse med kvantitativ forskning, att eftersträva någon form av generaliserbarhet (ibid). Oförmågan att generalisera resultaten betyder just detta, en oförmåga att generalisera resultaten. Därför är resultaten i sig inte ointressanta utan bidrar ändå till kvalitativ kunskap. Det är dock viktigt att framhålla att med ett styrt urval, som kriminologistudenter, kan värdefull kunskap från andra grupper som hade varit intressanta att intervjua gå förlorade (Svensson 2011, s.188- 189).

5.9 Förförståelse och maktasymmetri

Det är viktigt att reflektera kring den egna förförståelsen i relationen till studien. Individuella upplevelser, världsuppfattning, socialisation, utbildning och kunskaper är några av de saker som formar vår förförståelse (Bergström och Boréus 2012, s.31). Förförståelsen blir alltså den utgångspunkt från vilken vi utgår när data tolkas. Även utformningen av frågor till intervjuer och det vi finner intressant i samtalen präglas av förförståelsen (a.a. s.42). Detta kan leda till att resultat och analys vinklas åt det personliga ställningstagandet. Min inställning till dödsstraff kan påverka mig i hur jag tolkar det deltagarna säger, vilket inte är att eftersträva. För att motverka en sådan problematik håller jag mig medveten om mina egna uppfattningar vilket också hjälper mig att på ett mer förutsättningslöst sätt tolka respondenternas samtal och på så sätt också säkerställa en mer utömmande analys.

En kvalitativ intervjusituation kan heller inte tolkas som ett samtal mellan jämnbördiga parter (Kvale och Brinkmann 2014, s.52). Den som intervjuar har en dominerande roll, vilket beror på att denne ofta besitter större kunskap i ämnet samt bestämmer frågor och startar och avslutar intervjun (ibid). Denna maktasymmetri inverkar på olika sätt på den kunskapsproduktion som sker under en intervju. Eftersom både jag och deltagarna är kriminologistudenter kan det antas att jag har en överordnad position i och med att jag läser kandidatkursen och de läser den första kursen. Som moderator har jag däremot en passiv roll i samtalen vilket öppnar upp för en större känsla av delaktighet och ägande hos deltagarna (Bryman 2008, s.463). Detta bidrog säkerligen till att jag aldrig upplevde att denna asymmetri inverkade negativt på intervjuerna.

6. Resultat och analys

Nedan kommer resultaten från de tre fokusgruppintervjuerna att redovisas. Detta görs med avseende på de två forskningsfrågorna uppsatsen syftar till att besvara:

– *Vilka åsikter om dödsstraffet uttrycker kriminologistudenterna i samtal med varandra?*

– *Hur konstrueras kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel i relation till vedergällning, samhällsnytta och syn på straff?*

Åsikterna är tänkt att skapa en överblick över hur studenterna har resonerat kring dödsstraffet. Dessa är därför kort sammanfattade under första frågan. Till åsikter räknas studenternas uttryckta ställningstagande till dödsstraffet samt hur dessa har motiverats. Både positiva och negativa åsikter om dödsstraffet har delats in i tre teman: vedergällning, samhällsnytta och synen på straff. Hur de sedan uttrycker sin förståelse för rätt och fel är att fördjupat gå vidare till att synliggöra moralen i deras tankegångar, vilket genomförs i fråga två.

6.1 Vilka åsikter om dödsstraffet uttrycker kriminologistudenterna i samtal med varandra?

6.1.1 Dödsstraff i relation till vedergällning

Vedergällning, eller en känsla för att brottslingar förtjänar att straffas, uttrycks på olika sätt bland kriminologistudenterna. De som har varit positiva till vedergällning har uttryckt att brottslingar utför medvetna handlingar, ska lida för det de har gjort eller att brottsoffer och/eller anhöriga ska få upprättelse. Vedergällning tas även uttryck i ett efterfrågande av att straff ska stå i proportion till brottet och att det ska upplevas som rättvist. När vedergällning avfärdas i ett ställningstagande emot dödsstraffet är åsikten att man inte kan möta lika med lika. Här ligger tyngden på hur ett liv värderas och att öga för öga inte är ett hållbart resonemang för att motivera dödsstraffet.

6.1.2 Dödsstraff i relation till samhällsnytta

De kriminologistudenter som är för dödsstraffet menar att straffet bidrar till samhället på olika sätt. Dödsstraffet menas vara kostnadseffektivt, preventivt på olika sätt samt att dödsstraffet bidrar till ett tryggare samhälle. De studenter som är emot dödsstraffet motiverar samhällsnyttan genom att det kostar mer pengar att döma någon till döden än till exempel livstid i fängelse. Här resonerar även studenterna att det är mänskligt att göra fel och därför bidrar det mer till samhället om brottslingar ges en möjlighet till rehabilitering.

6.1.3 Dödstraff i relation till synen på straff

Synen på straff åsyftar studenternas generella inställningar till det lagstadgade straffsystemet vi har i Sverige. De nuvarande strafflagarna menas, av de studenter som är för dödsstraffet, vara för milda, där det nuvarande fängelsestraffet livstid är alldeles för kort. Dödsstraffet anses också kunna signalera ett samhälleligt ställningsstagande, där brottslingar inte ska komma undan. Den straffrättsliga aspekten emot dödsstraffet ligger i studenternas tonvikt på rättssäkerheten i relation till dödsstraffet. Eftersom det i det flesta fall upplevs som att det finns en risk att någon oskyldig döms till döden kan dödsstraffet aldrig vara ett rättssäkert alternativ. Och även här menar studenterna att ett ställningsstagande emot dödsstraffet signalerar hur samhället värderar mänskligt liv.

6.2 Hur konstrueras kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel i relation till vedergällning, samhällsnytta och syn på straff?

Det sociala livet styrs av normer, eller riktlinjer kring önskvärt beteende (Hydén 2002, s.31). Det betyder även att straff och hur vi talar om olika straff är fastställda av de normer som verkar i ett samhälle. Genom att titta närmare på hur studenterna talar om dödsstraffet går det således att synliggöra de moraliska element som underbygger deras diskussioner (a.a. s.34). Även om normer omfattar ett slags kollektivt ramverk så menar jag i detta fall att de moraliska uttrycken är individuella, vilket även förstärks av att kriminologistudenterna har olika förståelser för vad som uppfattas som rätt och fel för dem och olika sätt att argumentera för detta. I en svensk kontext, med utgångspunkt i att dödsstraffet är förbjudet enligt lag, kan normen kring dödsstraffet anses vara att det är ett oacceptabelt straff, vilket också blir tydligt när vissa studenter argumenterar för dödsstraffet. När studenterna har diskuterat dödsstraffet har den normativa etiken blivit tydlig. Den normativa etiken fungerar, som tidigare nämnt, som ett förhållningssätt till vad vi själva anser är rätt och fel (Sorell 1987, s.14). Vidare innebär detta att när studenterna tar ställning till dödsstraffet gör de så genom att utveckla varför det är rätt eller fel. Många resonemang har också relateras till nutida fall så som mordet på Lisa Holm och frigivningen av Hagamannen, vilket även detta kopplas till det Sorell (1987, s.13) skriver, att vi ofta tar ställning till frågor utifrån den allmänna debatten kring ämnet. Detta fungerar som en fingervisning på att normativ etik är ständigt närvarande när vi talar om liv och död. Och av ovanstående resonemang har jag tolkat det som att moralen, eller kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel, kommer till uttryck när de dels presenterar deras åsikter och när de dels rättfärdigar samma åsikter.

6.2.1 Moral i relation till vedergällning

Vedergällning är en aspekt som återfinns oberoende av de ställningstaganden till dödsstraffet som studenterna hade. Att brottslingar bör straffas rättvist verkar vara en till synes gemensam tanke. Vad som är rättvist är däremot olika för dem, vilket igen visar hur förståelsen för rätt och fel varierar mellan individer. Beroende på hur studenterna ser på brottslingar, liv och offer framkommer olika åsikter. Att rättfärdiga dödsstraffet görs för Aaron och Tor, som båda är för dödsstraffet i viss mån, via uttryck för offrens skull. Brottslingar förtjänar att dö för att brottsoffer och anhöriga ska kunna gå vidare.

Aaron: För de anhörigas skull så tror jag att [dödsstraffet] skulle vara fördelaktigt för att kunna gå vidare, att den personen i fråga inte finns längre.

Tor: Mm, någon form av återupprättelse liksom.

Aaron: Ja, så det är lättare för dem att kunna gå vidare i livet, även om man aldrig riktigt på samma sätt kan göra det.

Aaron och Tor anser alltså att dödsstraffet kan bidra till att anhöriga till brottsoffer ska kunna gå vidare. Här liknas alltså återupprättelse med förmågan att kunna gå vidare i livet. Detta är ett argument som verkar grundas i en inneboende syn på att anhöriga till brottsoffer faktiskt eftersöker ett straff som dödsstraffet. Detta synliggör att deras moraliska element, i detta fall anhörigas förmåga att kunna gå vidare, är det som sätter grunden för åsikten kring dödsstraffet (Hydén 2002, s.34). Synen på brottslingar kan också vara ett fullgott skäl till varför ett samhälle bör tillämpa dödsstraffet.

Ruben: Jag är inte emot dödsstraffet som det. [...] Utifrån ett moraliskt perspektiv tycker jag att det finns situationer då man har begått en fruktansvärd handling och man får helt enkelt skylla sig själv för att man valde att göra någonting, som att det är ens eget fel att man hamnade i den situationen från början. Man kan inte bara skylla ifrån sig om man har skadat någon annan.

Ruben, som inte är emot dödsstraffet, uttrycker här att brottslingar som genom medvetna handlingar begått brott, bör stå till svars för det de har gjort. Rättvisetanken ligger hos Ruben i att det inte är mer än rätt att straffa vissa typer av brottslingar. Om en brottsling faktiskt är medveten om sina handlingar eller inte är dock en aspekt som Nora tar upp. Nora, som är emot dödsstraffet, påpekar att brottslingar som lider av psykiska sjukdomar inte kan skylla sig själva då deras handlingar beror på andra faktorer.

Nora: Sen finns det ju de som är, de som begår mord och är till exempel psykiskt sjuka, där kan jag inte se att dödsstraffet skulle falla in... i de fallen tycker i alla fall inte jag att det är deras egna fel egentligen utan det beror ju på någonting som... ja, det är inte deras fel.

Ruben: *Ja, jag kan ju tydliggöra att när jag snackade om dödsstraff så utgick jag utifrån att individen är medveten om vad de har gjort. Så om någon är schizofren så tycker jag inte att de ska avrättas.*

Noras resonemang leder till att Ruben utvecklar sina tankegångar kring brottslingar och medvetna handlingar. Detta visar på att synen på brottslingar, men även synen på anhörigas behov, är en viktig faktor när det kommer till rättvisetanken och hur dödsstraffet kan uttryckas som rätt och fel. Detta kan relateras till det Sorell (1987, s.158) skriver om vedergällning. En stor del i rättfärdigande av dödsstraffet genom vedergällning kommer av känslomässiga reaktioner från upplevelse av orättvisa (ibid). Reaktionerna är då riktade till aktörer som kan anses ha ett direkt ansvar till brottsliga handlingar (ibid). Utifrån detta resonemang kan både Nora och Rubens tankar förstås som moraliska ståndpunkter utifrån en vedergällningsaspekt. Dödsstraffet kan även rättfärdigas genom kravet på att straffet ska upplevas som rättvist i proportion till brottet, som Tor, som är för dödsstraffet, uttrycker nedan.

Tor: *Mm, jag kan ju också tycka att bara ett mord kanske inte borde straffas med dödsstraff, till exempel att man mördar någon i självförsvar, att då är ju dödsstraff helt fel straff men i fall det är så här, säg en seriemördare som mördat 200 människor, liksom varför ska den personen få sitta och liksom, eller att alla anhöriga runt om ska veta att han får leva eller hon får leva, när man är så här sjuk?*

I citatet ovan problematiserar Tor känslan av ett rättvist straff. Straffet verkar för honom relateras till omständigheter men även till brottslingars psykiska tillstånd, som Ruben och Nora diskuterade ovan. Sorell (1987, s.149) menar att det finns en viss problematik kring vad som kan definieras som ett rättvist straff. Sorell menar att den moraliska försvarbarheten i rättvisekänslan, i linje med Kant, ligger i individers omdöme (a.a. s.151). Men känslan för vad som är ett rättvist straff kan även relateras till brottslingens lidande, vilket här är oberoende av huruvida ställningstagandet är för eller emot dödsstraffet. Emelie och Nora är emot dödsstraffet och menar på att livstid utan benådning är ett värre straff än att bli avrättad. Detta grundas hos dem i en tanke om att det faktiskt finns ett visst hämndbegär hos människor som genererar känslan att brottslingar bör lida.

Emelie: *För en del skulle det kanske vara värre att vara kvar i livet, alltså, som ett straff kan det ju också vara värre att faktiskt veta att, särskilt om man inte har möjlighet till benådning eller så... paniken i att veta att okej, nu ska jag sitta här tills jag dör liksom.*

Nora: *Ja, den tanken kan jag också få ibland. Jag kan tänka själv om någon i min närhet skulle bli, ja torterad, mördad liksom, hur arg man skulle känna sig på något sätt liksom. Jag tror ju att som människa får man ju den här hämndkänslan på något sätt och då blir det ju verkligen att man vill att det absolut värsta som kan hända ska*

hända den personen och då... undra om inte då att sitta i fängelse i ja, hundra år som man kan få i USA är värre än att bli avrättad.

Citatet visar på att både Emelie och Nora befäster sina ställningstaganden emot dödsstraffet genom att peka på att det finns andra straff som är värre än dödsstraffet. Aaron däremot, som är för dödsstraffet principiellt men förstår problematiken kring det, uttrycker samma tankegångar kring brottslingars lidande.

Aaron: Jag tycker att om det är någon som har gjort något riktigt jävligt, då ska man slakta skiten. (Tor: Mm) Å andra sidan skulle jag vilja att den personen skulle lida så mycket som möjligt för det han eller hon har gjort.

Fredrik: [skrattar] Våldigt kontroversiell inledning!

Aaron: Ja, så jag vet inte egentligen vad som är värst, att dö eller att sitta inne i 40 år?

Dödsstraffet rättfärdigas således av Aaron med avseende på brottslingen och genom att avhumanisera denne. Citatet visar på hur moralen kommer till uttryck via grymheten i brottet (a.a. s.154). Uttrycket för rätt och fel hos Aaron motiveras genom en tanke om att det finns en oberoende godhet i världen och att möta ondska med ondska leder till något gott. Detta är enligt Sorell (1987, s.154) en moralisk ståndpunkt som även den grundas i vedergällningstanken. Även här går det att se hur den normativa diskursen ser ut kring dödsstraffet. Aaron uttrycker en ståndpunkt som får Fredrik, som är emot dödsstraffet, att reagera. Och eftersom Fredrik anser att den är kontroversiell faller den, för honom i alla fall, utanför ramen för straffets normer, vilket även synliggör hans egen förståelse för rätt och fel (Hydén 2002, s.34,37)

När det har argumenterats för dödsstraffet med avseende på vedergällning har fokus legat på brottoffret och anhöriga samt på brottslingen. Vare sig de har varit för eller emot dödsstraffet har majoriteten studenter uttryckt en vilja att brottslingen ska lida för sitt brott. Detta belyser att känslan för rättvist straff grundas i olika förståelser för vad som uppfattas som rätt och fel.

6.2.2 Moral i relation till samhällsnytta

I denna punkt uttrycks kriminologistudenternas förståelse för rätt och fel i linje med vad som är mest givande för samhället. Peter, som är för dödsstraffet, rättfärdigar till exempel dödsstraffet genom att se till samhällets ekonomi. Eftersom det kostar pengar att ha någon inlåst i ett tiotal år menar han att dödsstraffet är ett billigare alternativ och därför ett bra alternativ till långa fängelsestraff. Att brottslingar ska belasta samhället ännu mer genom att kosta pengar i fängelset upplevs inte som acceptabelt och därför är det moralisk försvarbart att döda vissa brottslingar.

***Peter:** Jag tycker att det är dåligt att när riktigt äckliga brottslingar som gjort... förstört för så många och skapat otrygghet i samhället, att den personen ska belasta samhället ännu mer genom att sitta i fängelse och ta upp massa resurser och kosta pengar liksom. Då är det bättre att den bara dör. Och då behöver inte andra vara oroliga att han kommer ut igen och kan göra om samma saker igen liksom.*

***Maria:** Fast jag är nästan helt säker på att det kostar mer att ha någon på "death row" än i fängelse livet ut. Jag tror det är för typ alla rättsprocesser som krävs innan någon faktiskt kan bli avrättad. Och som du säger med tryggheten tror jag att om man satt i fängelse livet ut att... då skulle samhället uppleva samma trygghet ändå.*

I motsats till Peter avfärdar Maria dödsstraffet genom den ekonomiska aspekten. Maria, som är emot dödsstraffet, menar att det istället kostar mer för samhället att ha en brottsling väntandes på dödsstraffet i jämförelse med livstids fängelse. Omfattande rättsprocesser som ett dödsstraff innebär är inte kostnadseffektiv och därför bör det inte användas. Både Peter och Maria använder således samma argument för att befästa sina olika åsikter om dödsstraffet. Att enbart tala om ekonomiska effekter av dödsstraffet verkar dock vara ett abstrakt argument, vilket gör att effekterna av dödsstraffet vidare relateras till en känsla – trygghet. Synen på hur ett samhälle kan säkerställa en känsla av trygghet hos sina medborgare är även den subjektiv. Avrättning eller långa fängelsestraff kan leda till samma mål. Även Nora och Emelie tar upp aspekten av trygghet, dock i relation till att Sverige har 25 år som maxgräns i fängelse.

***Nora:** För mig känns det inte bra att ett livstids fängelse i Sverige är, precis det ju inte det egentligen... det blir ju det där att man är rädd att den där personen komma ut igen liksom. Jag hade blivit bra mycket tryggare, jag hade fått en mycket tryggare känsla om jag visste, på något sätt vetat att ja, att han eller hon, han kommer sitta inne liksom.*
*(**Emelie:** Ja men precis, det är samma här).*

Känslan av trygghet kan alla relatera till eftersom det är något fundamentalt i ett välfärdssamhälle (Sorell 1987, s.82). Att tala om trygghet är därför ett tungt vägande argument i ett utilitaristiskt perspektiv. Det som är moraliskt rätt inom utilitarismen är det som genererar störst nytta för samhället (a.a. s.82-83). Peter, Maria, Nora och Emelie är alla överens om att (ett av) målen med att straffa är för känslan av trygghets skull. Hur samhällilig trygghet kan uppnås däremot är det som skiljer åsikterna åt, vilket också visar en problematik inom utilitarismen (a.a. s.83). Perspektivet tar avstånd från de skador som skett och ser endast till de effekter som straffet kan tänkas ha i framtiden (a.a. s.83-84). Och den trygghet som studenterna talar om kommer av ett förhindrande av framtida brottslighet som beror av brottslighet som redan skett. Och som Sorell (1987, s.83) skriver går sådana argument mer i linje med vedergällningstankar än utilitarism.

En annan känslomässig reaktion till dödsstraffet är frågan om avskräckning. Den avskräckande effekten av dödsstraffet har varit under diskussion i alla tre fokusgruppintervjuer. Dock har den allmänpreventiva effekten varit svår att fastställa för studenterna och det verkar inte finnas någon korrelation mellan att exempelvis tro på allmänpreventiva effekter och att vara för dödsstraffet. Tor, som är för dödsstraffet, framhåller till exempel att dödsstraffet kan ha en negativ avskräckande effekt.

***Tor:** Jag tror ändå att om man ska begå ett mord passerar man ändå någon osynlig gräns som att det skulle inte spela någon roll att man [...] jag tror att risken om man skulle införa dödsstraffet i Sverige så hade det varit som i USA att man, istället för att stanna för polisen och riskera att bli dödad kör man ihjäl tre personer på vägen för att undvika det själv. Så det kanske är en risk med dödsstraffet, att man gör mer desperata handlingar. (**Aaron:** Att ett brott blir fler brott?) Ja, men nästan. Så det är nog en nackdel med dödsstraff.*

Den negativa avskräckande effekten menar Tor är att rädslan för att dö själv på något sätt rättfärdigar andra kriminella handlingar, då för att undslippa döden själv. Emelie menar även att dödsstraffet enbart skulle vara avskräckande för hederliga medborgare. Och om det skulle finnas någon allmänpreventiv effekt på vissa straff skulle ingen dömas till just de straffen.

***Emelie:** Sen kan jag känna att livstids fängelse inte heller är kul, tycker jag. Och skulle hela straffsystemet vara avskräckande... det är ju det för oss, så att säga "normala" individer så är det ju [avskräckande], vi vill ju inte åka fast [...]. Så skulle livstids fängelse vara avskräckande så skulle vi ju inte ha några på livstids fängelse.*

Emelie avfärdar alltså allmänpreventionen genom att påpeka att den inte fungerar eftersom människor döms till straff ändå. Samtidigt menar hon att det faktiskt finns en avskräckande effekt men att den endast tillfaller "normala" individer. Den individualpreventiva effekten menar dock Matilda, som är emot dödsstraffet, kunna leda till ett tryggare samhälle. Maria, som också är emot dödsstraffet, håller med men påpekar att fängelse är ett bättre alternativ.

***Matilda:** Men ta till exempel Hagamannen som exempel. Om han skulle avrättas skulle ju ingen behöva oro sig över att bli våldtagen, av honom i alla fall. Som man kanske gör nu. Och det är ju ganska bra för samhället och i alla fall tjejer tänker jag.*

***Maria:** Jag håller helt med men samtidigt så har jag ändå en tro på att människor kan rehabiliteras i fängelse. Och i sådana fall skulle det bidra ännu mer till samhället för då skulle de brottslingarna dels inte vara hot mot tryggheten igen och dels kunna börja jobba och betala skatt som alla andra och ja.*

Det som är intressant i detta citat är att Matilda använder sig av Hagamannen som ett exempel för att befästa sin åsikt kring den avskräckande effekten. Hon framhåller också en viss fördel med dödsstraffet i relation till Hagamannen samtidigt som hon genomgående i intervjun är

tydligt emot dödsstraffet. Synen på Hagamannen, vilket säkerligen beror på den mediala framställningen av honom, kan i detta fall rättfärdiga sanktioner mot honom som Matilda annars är emot. Detta är ett tydligt exempel på det Hydén (2002, s.37) menar, att normer har en stark styrande kraft över vad som anses som rätt och fel. Men det är också ett exempel på det Sorell (1987, s.14) menar, att människor ofta tar beslut om vad som är rätt och fel i relation till en allmän debatt i frågan. I detta fall befäster Matilda en åsikt om dödsstraffet i relation till den allmänna debatten kring Hagamannen. Maria vänder frågan om avskräckning till frågan om rehabilitering genom att påpeka att det kan bidra ännu mer till samhället, ekonomiskt. Maria använder sig således av ett utilitaristiskt resonemang samtidigt som hon pekar på en annan samhällelig norm, rätten till liv. Detta är intressant då olika normer kan användas för att rättfärdiga olika åsikter vilkas sanktioner samtidigt resulterar i samma utfall, ett tryggare samhälle.

6.2.3 Moral i relation till synen på straff

Denna punkt berör rättssäkerheten och det ett samhälles strafflagar signalerar. Moraliska uttryck i relation till huruvida dödsstraffet är rättssäker eller inte förstås på olika sätt.

***Fredrik:** Moraliskt sätt kan jag tycka att vissa individer förtjänar dödsstraff, att det skulle vara lika bra men jag tycker att det är viktigt att man har en princip mot dödsstraff för att det är väldigt farligt att ha det... för att det är så definitivt. Om det visar sig att man tar fel beslut eller om staten blir korrupt till exempel... det är väldigt farligt att ha dödsstraff [...].*

Fredrik, som är emot dödsstraffet, skiljer i detta citat på sin moral, förståelse för rätt och fel, vad det gäller dödsstraffet på individ- och samhällsnivå. Även om vissa brottslingar förtjänar dödsstraffet menar han att det är nödvändigt i stort att det finns en princip emot dödsstraffet. Det är också den aspekten av dödsstraffet han lägger emphasis på då han är emot dödsstraffet. Tor däremot, som är för dödsstraffet, lägger vikt på effekterna olika straff får.

***Tor:** Återupprättelsen är ju egentligen de som blir berörda av det, de ska få återupprättelse. Säg han som mördade Lisa Holm, jag vet ju nu att han fick livstid men förmodligen kommer han vara ute (**Aaron:** Ute efter 15 år). Ja precis. Så att jag tror nog att de som har varit utsatta eller anhöriga till riktigt sjuka brott att de, att deras åsikter är ganska värdefulla.*

***Fredrik:** Ja, eller så är [åsikterna] inte det, att man inte ska gå på deras, utan på något vis gå på omgivningen som är mer rationell.*

***Tor:** Jo men om det är återupprättelse man ska få av ett straff eller om man ska få läkning, det är väl två sidor av straffet.*

Genom att använda ett nutida rättsfall belyser Tor hur livstids fängelse i Sverige inte kan tolkas som tillräckligt för de anhörigas återupprättelse. Han menar att ett samhälle bör ta hänsyn till brottsoffer/anhörigas åsikter när lämpliga straff ska bestämmas. Detta görs vidare i ett resonemang kring att Sverige behandlar brottslingar för snällt och att straffen är för milda, vilket också kan indikeras i citatet ovan. Fredrik å andra sidan tycker att strafflagarna inte bör gå på känslor när straff ska bestämmas. Vad som ska bestämma straff relateras vidare till rättssäkerheten. Peter menar till exempel på att rättssäkerheten idag är så pass hög att det inte är en problematisk aspekt när det kommer till dödsstraffet.

***Peter:** Om det är någon gång dödsstraffet faktisk bör tillämpas är det väl nu. Förr i tiden var det väl sjukt orättssäkert, där kunde man ju bli halshuggen om någon typ hittade på att man gjort någonting. Men nu... med dagens teknik kan man väl vara hundra procent säker. Det tror jag i alla fall.*

***Matilda:** Nej, jag håller absolut inte med för att man kan ju "plantera" bevis eller vad det heter och... jag, alltså jag menar att även om det finns DNA så kan man ändå inte vara säker... vilket gör dödsstraffet helt galet.*

***Julia:** Jag tycker att rättssäkerheten är helt oväsentlig. Dödsstraffet är för absolut helt enkelt... jag tycker att det är sorgligt att vissa länder faktiskt tillämpar det idag. Och frågan om dödsstraffet bör aldrig vara om det är säkert eller inte, det handlar ju om människors liv.*

Maria, å andra sidan, tycker att dödsstraffet aldrig kan anses som rättssäkert. Hon menar att det alltid finns en risk för att någon döms oskyldig och eftersom dödsstraffet är oåterkalleligt är förståelsen för rätt och fel otvetydig att det är fel med dödsstraffet. Med detta sagt kan det låta som att dödsstraffet hade varit acceptabelt om rättssystemet hade varit hundra procentigt säkert, men så är inte fallet med de som använder detta argument emot. Julia, som är emot dödsstraffet, påpekar däremot att frågan om rättssäkerheten inte ens hör hemma i diskussioner kring dödsstraffet. För henne är det en fråga om mänskligt liv och hur dödsstraffet strider mot mänskliga rättigheter. Detta är dock en aspekt kring dödsstraffet och brottslingar men även brottsoffer som visar på en diskrepans i hur människoliv ska eller bör värderas.

***Julia:** Men vadå, skulle Sverige börja avrätta brottslingar skulle det ju inte finnas några rättigheter kvar! Då får ju ingen bestämma över sitt eget liv...*

***Peter:** Okej, så du menar att en människa som mördat sjukt många oskyldiga människor har rätt till att leva? (**Julia:** Ja, man kan inte göra den uppdelningen på liv). Ja, alltså jag förstår vad du menar men om den mördaren dör värnar man ju snarare om alla de liv den hade kunnat ta i framtiden.*

Citatet ovan visar på att respekten för mänskligt liv är en problematisk term. Julia, som är emot dödsstraffet, fortsätter genom att påstå att om staten uppsåtligen kan avrätta någon,

strider det mot den mest grundläggande värderingen, rätten till liv. Samtidigt menar Peter, som är för dödsstraffet, att staten snarare värnar om oskyldiga liv genom att avrätta hot mot samma mänskliga rättigheter. Strafflagarna menas vidare kunna signalera vilket typ av samhälle Sverige är. Emelie och Nora menar att Sveriges lagar bör stämma överens med medborgarnas moral.

***Emelie:** Jag hoppas ju att moralen avspeglas i lagstiftningen just där med att det är människor som stiftar lagarna så att säga. Och för mig stämmer lagstiftningen i Sverige liksom överens, tänker jag, till stor del, med min egen moral liksom [...] så det perfekta lagsystemet, eller straffrättsliga systemet är väl egentligen om det är så, alltså följer medborgarnas moral så långt det bara går.*

***Nora:** Ja, jag håller med. Alltså på något sätt med dödsstraff, jag tycker att inte att det känns moraliskt och [...] alltså världen går ju liksom ut på liv på något sätt. Och så tar man ett liv? Ja, jag vet inte, det genom rättssystemet blir liksom helt fel för mig. Det känns omoraliskt helt enkelt.*

Citaten visar på hur tanken om rätten till liv och önskvärt beteende finns infogade i resonemang om varför dödsstraffet är fel. Detta kan också kopplas till hur olika grundföreställningar i samhället, exempelvis rätten till liv, styr individer när de tar rättsliga beslut (Hydén 2002, s.198). Och som Hydén menar är Emelie och Noras ställningsstagande ett uttryck för deras egna moraliska värden, som kommer till uttryck när människor samtalar. De moraliska värdena synliggörs när situationer relateras till normativa anvisningar för socialt liv. Anvisningarna eller synen på önskvärt beteende, så som att Nora inte tycker att rättsystemet kan ta ett liv, grundas således i den personliga moralen (ibid). I antagandet om att ett samhälle bygger på fastställda normer kan detta relateras till Kants social kontraktbegrepp. Kontraktet ses som allmänt ramverk som vägleder oss i beslut om vad som uppfattas som rätt och fel (Sorell 1987, s.132). Och precis som i resonemang ovan, om hur föreställningar i samhället styr individer i åsikter om vad som kan anses vara rätt och fel, blir det tydligt att normer och ett samhällsligt kontrakt syftar till samma åsiktsstyrande process. Det som är betydande med Kants begrepp, men också hur samhällsliga normer styr samhällsligt liv, är att båda indikerar på att individuell moral kan relateras till en övergripande moral på samhällsnivå (Hydén 2002, s.198). Detta är intressant då några av studenterna har tagit ställning för dödsstraffet, vilket inte alls kan anses stämma överens med övergripande samhällsmoral. När individer då tar avsteg från den moraliska övergripande konsensus som ska råda i ett samhälle anser jag att det indikerar att den individuella förståelsen för rätt och fel även den spelar en egen roll när vi formar våra åsikter om, i detta fall, dödsstraffet.

7. Slutsatser & diskussion

Syftet med denna uppstats var att undersöka hur moral konstrueras och används när kriminologistudenter diskuterar dödsstraffet. Kriminologistudenterna har uttryckt en stor variation av åsikter vad det gäller dödsstraffet, dess funktion, effekt på individ- och samhällsnivå samt koppling till det svenska rättssystemet och våra strafflagar. Detta har gjorts antingen i ett försvar av dödsstraffet eller i ett motstånd till det. Åsikterna har i resultatavsnittet delats in i tre teman: vedergällning, samhällsnytta och synen på straff. Detta då studenternas åsikter motiverades med avseende på dessa aspekter. Även samtalen i dess helhet har cirkulerat kring dessa tre teman. Moral har definierats som en individuell förståelse för vad som uppfattas som rätt och fel, vilket har skiljts från ett samhälles lagstadgade regler om vad som är rätt och fel. Kriminologistudenternas moral har visats komma till uttryck när de har motiverat sina åsikter om dödsstraffet. Moralen har således fungerat som en slags kompass som har väglett studenterna hur och när de har förklarat varför dödsstraffet är rätt eller fel. Vidare har kriminologistudenternas uppfattningar om *vad* som uppfattas som rätt och fel varierat med avseende på brottsling, brottsoffer/anhöriga och samhällets trygghet, vilket relateras till den kriminalpolitiska utvecklingen.

I bakgrunden togs denna utveckling upp. I dagens kriminalpolitiska Sverige finns en mer positiv syn på hårdare straff och ett ökat behov av trygghet och säkerhet (Andersson och Nilsson 2009, s.217-218). Genom moralbildning och allmänhetens krav på straff legitimeras (ny)kriminaliseringar. Fokus ligger även på att brottsligheten blivit grövre, att återupprätta brottsoffret samt att skydda allmänheten istället för att åtgärda orsakerna till brottslighet (a.a. s.157,175,185). Detta kan i allra högsta grad relateras till mina resultat. Dödsstraffet har i fokusgruppintervjuerna problematiserats med avseende på samhällelig trygghet, brottsoffer och brottsling. När studenterna har motiverat åsikter som är positiva till dödsstraffet har det gjorts med avseende på först och främst brottsoffret. Brottsoffret eller anhöriga då brottsoffret inte längre är vid livet ska krävas återupprättelse. Detta påvisar den kriminalpolitiska utvecklingen som inriktas på konsekvenserna av brottet i stället för orsakerna (a.a. s.185). Återupprättelse är, likt vedergällning, ett uttryck för att moraliskt legitimera straff, i detta fall dödsstraffet. Genom att avrätta någon följer även en syn på brottslingen som ond, vilket relateras till den moralbildning som Andersson och Nilsson tar upp (2009, s.175-176). Att eliminera samhällelig ondska som brottslingen framställs som leder vidare till ett tryggare och säkrare samhälle.

Dödsstraffet och den moral som framförts av kriminologistudenterna visar således på en intressant aspekt. När de har argumenterat för dödsstraffet syns en koppling till den kriminalpolitiska utvecklingen idag. Detta är intressant då dödsstraffet kan anses moraliskt förkastligt i svensk rättspolitik. När studenterna har argumenterat emot dödsstraffet syns inte samma relation till kriminalpolitikens utveckling vilket snarare belyser att de kan vara influerade av normen kring dödsstraffet i stort (Hydén 2002, s.31,34). Detta verkar indikera att den individuella moralen kan grundas i samhällliga normer och debatter men att vi också har en egen förståelse för rätt och fel som är mindre beroende av andra faktorer. Detta relateras även till de perspektiv och begrepp som presenterades i teoridelen. Moralens förståelse som något inneboende i oss själva som konstrueras i relation till samhällliga normer, eller underförstådda regler om vad som är accepterat och inte i ett samhälle (ibid). Detta kan även relateras till Kants teori om det sociala kontraktet (Sorell 1987, s.132). Det teoretiska begreppet har kunnat synliggöra hur studenternas åsikter och förklaringar influeras av den samhällliga normen om dödsstraffet. Deras förståelse för rätt och fel, deras moral, har uttryckts genom vissa argument som kommer av samhälllig debatt och ibland av en konsensus mellan den egna moralen och den lagstadgade. Och även om det har gått att se utilitaristiska influenser i studenternas resonemang kring dödsstraffet har det däremot inte enbart kunnat förklara deras åsikter. Det visade sig vara svårt att bortse från eventuella skadeverkningar och enbart se till framtida effekter av dödsstraffet, vilket är något som utilitarismen gör. Detta talar för att det verkar finnas en känslomässig dimension som kan vara svår att bortse ifrån i förståelsen för rätt och fel gällande dödsstraffet.

Likt den tidigare forskning som redogjordes för har även denna studie visat på att moral är ett ständigt närvarande fenomen i diskussioner om straff. Studenternas förståelse för rätt och fel har också underbyggts av en vedergällningsprincip, precis som Presser fann i sina intervjuer med medborger i Tennessee (Presser 2013, s.97). Att studenternas samtal fokuserat kring vedergällning, samhällsnytta och synen på straff relateras även det Stack kallade för symboliska orienteringar (Stack 2004, s.69). Kärnan i det uttrycket är att inställningarna till dödsstraffet varierade med avseende på olika syner på det sociala livet. Beroende på hur respondenterna såg på brottslingars och brottoffers rättigheter samt villkor för samhälllig trygghet varierade deras inställningar till dödsstraffet och således förståelsen för vad som uppfattades som rätt och fel. Det kan också vara värt här att problematisera synen på att det skulle finnas ett allmänt krav på hårdare straff, precis som Jerre och Tham gjorde i deras studie (Jerre och Tham 2010, s.65). Eftersom åsikterna om dödsstraffet varierat markant bör

det med försiktighet talas om en allmän syn på dödsstraffet. Även om denna studie inte syftar till att undersöka om det överhuvudtaget finns en allmän syn på dödsstraffet, eller att tio kriminologistudenters åsikter skulle kunna motsvara allmänhetens åsikter, talar dock mina resultat för att straffåtgärder som verkställs via ett uttryck för allmänhetens krav bör kräva en mer ingående analys av hur detta krav legitimeras.

7.1 Konklusion

Mina fokusgruppintervjuer har alltså visat att kriminologistudenterna, i diskussioner om dödsstraffet, konstruerar och använder sin moral i ett manifesterande av deras åsikter om dödsstraffet. Genom deras förståelse för rätt och fel har de således kunnat motivera sina åsikter om dödsstraffet vilket också har lett till att deras moral har kunnat synliggöras.

Det som denna studie avslutningsvis bidrar till är en djupare förståelse kring hur individer använder sin förståelse för rätt och fel för att befästa åsikter om dödsstraffet. Hur vi än benämner deras resonemang, i termer av vedergällning eller utilitarism exempelvis, har denna förståelse visat på influenser från hur normer kring brott och straff ser ut idag. Detta är viktigt att ta hänsyn till, då politiker, som också formar kriminalpolitiken, använder sig av denna moral- och normbildning för att legitimera olika straffåtgärder. Och kanske bör vi fråga oss vad denna bildning leder till då åsikter till dödsstraffet i denna studie har visat sig allt annat än samstämmiga. Det bör också till sist framhållas att denna studie enbart baserats på tio kriminologistudenters diskussioner. Även de metodologiska valen jag tagit genomgående kan tänkas ha påverkat resultaten något, framförallt hur materialet tematiserades och de frågor jag ställde under intervjun. Resultaten finner dock viss samstämmighet med tidigare forskning vilket ger denna studie en mer vetenskaplig tyngd.

7.2 Förslag på vidare forskning

Då denna studie visat på tydliga diskrepanser i åsikter om dödsstraffet, bör det finnas ett värde i att undersöka vad sådana åsiktsskillnader kan bero på. Vilka andra mekanismer än samhällseliga normer inverkar på vår förståelse för rätt och fel i relation till dödsstraffet? Uppfostran? Socioekonomisk status? Demografisk tillhörighet? Av dessa åsiktsskillnader och att mycket tyder på att det inte finns allmän syn på brott och straff kan det vara av värde att igen undersöka och framförallt problematisera hur en allmän syn på straff kan användas för att legitimera olika straffåtgärder. Är inte ett anspråk på allmänhetens (icke existerande) krav på hårdare straff snarare att odemokratiskt än demokratiskt legitimera en mer straffbenägen och hårdare kriminalpolitik?

Litteraturförteckning

- Amnesty International. (2015). *Death sentences and executions 2014*, s.1-68. London: Amnesty International Ltd
- Bergstöm, G. och Boréus, K. (2012). ”Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys”. I Bergström, G. och Boréus, K. (red.). (2012). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, s.13-48. Lund: Studentlitteratur
- Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB
- Dahlin-Ivanoff, S. (2011). ”Fokusgruppsdiskussioner”. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*, s.71-82. Stockholm: Liber AB
- Essen, C. von (2010). *Dödsstraffet - inte länge till*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet
- Franck, H. G. (1997). *Det barbariska straffet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ)
- Hydén, H. (2002). *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB
- Jerre, K. och Tham, H. (2010). *Svenskarnas syn på straff*. Rapport 2010:1, s.1-124. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB
- Lander, I. (2006). ”Etnografi: En forskningsansats där forskaren är det främsta verktyget”. I Tiby, E. och Roxell, L. (red.). (2006). *Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok*, s.21-39. Lund: Studentlitteratur AB
- Presser, L. (2013). *Critical Issues in Crime and Society: Why we harm*. Rutgers University Press
- Sarnecki, J. (2009). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur AB
- Sohlberg, P. och Sohlberg, B-M. (2009). *Kunskapens former: vetenskapsteori och forskningsmetod*. Malmö: Liber
- Sorell, T. (1987). *Moral Theory and Capital Punishment*. Oxford: Basil Blackwell in association with the Open University

Stack, S. (2004). "Public Opinion on the Death Penalty: Analysis of Individual-Level Data From 17 Nations". I *International Criminal Justice Review*, Volume 14, 2004, s.69-98.

College of Health and Human Sciences, Georgia State University

Svensson, P. (2011). "Teorins roll i kvalitativ forskning". I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*, s.182-193. Stockholm: Liber AB

Svensson, P. och Ahrne, G. (2011). "Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt". I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*, s.19-33. Stockholm: Liber AB

Szklarski, A. (2009). "Fenomenologi som teori, metodologi och forskningsmetod". I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.). (2009). *Handbok i kvalitativ analys*, s.106-121. Stockholm: Liber AB

Tursunovic, Mirzet. (2002). "Fokusgruppsintervjuer i teori och praktik". I *Sociologisk forskning*, No .1 s.62-89

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, s.1-17. Stockholm: Vetenskapsrådet

Övriga källor

Nationalencyklopedin. (u.å.). *Dödsstraff*. Hämtad 2016-01-19, från

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dödsstraff>

Bilagor

Bilaga 1. Brev till studenterna

Deltagare till fokusgruppsintervjuer om dödsstraff

Hej alla!

Jag heter Anna Davidsson och läser nu kandidatkursen i kriminologi. Detta innebär att jag i skrivande stund sitter med mitt examensarbete som övergripande handlar om dödsstraff.

Jag söker kriminologistudenter som vill ingå i en fokusgruppsintervju om dödsstraff. Intervjun kommer att fokusera på dödsstraffet och mer specifikt kring era åsikter, ställningstaganden, argument för-/emot eller med andra ord hur ni talar om och resonerar kring dödsstraff. Intervjuerna beräknas ta en timme. Förslagsvis kan de hållas efter en föreläsning eller seminarium när ni alla är samlade men jag är väldigt flexibel angående tid och plats. Jag bjuder även på fika till intervjun.

Jag hoppas att det finns intresse (!) och om så är fallet mailar ni mig på [mailadress] så berättar jag mer. Jag är oerhört tacksam för er hjälp!

/Anna

Bilaga 2. Intervjuguide

Intervjufrågor

- Vad är era åsikter om dödsstraffet?
- Kan man argumentera för dödsstraffet?
  - I så fall hur?
- Kan man argumentera emot dödsstraffet?
  - I så fall hur?
- Finns det brott som gör skäl för ett dödsstraff?
- Är ett dödsstraff mer lämpligt för vissa typer av brottslingar än andra?
- Beror sitt ställningstagande av egen/någon näras utsatthet för brott?